

پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی بر اساس رضایت اجتماعی، ناامیدی، احساس تنهایی و افسردگی در دانشجویان

رباب فرجی^{۱*}، پرویز فرجی^۲، سونیا دیده روشنی^۳، فریبا صادقی موحد^۴

^۱ کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، مدیریت آموزش و پرورش ناحیه یک اردبیل

^۲ دکترای حرفه‌ای، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی اردبیل

^۳ کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل

^۴ عضو هیئت علمی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی اردبیل

چکیده

بررسی عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان که هوشمندترین افراد جامعه بوده و آینده‌سازان هر کشوری هستند مهم و قابل کاوش است. هدف از پژوهش حاضر، پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی بر اساس رضایت اجتماعی، ناامیدی، احساس تنهایی و افسردگی در دانشجویان بود. برای این منظور ۳۲۰ دانشجو به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند و پرسشنامه ویژگی‌های فردی، ناامیدی، افسردگی، احساس تنهایی و رضایت اجتماعی محقق ساخته را تکمیل کردند و معدل ترم قبل به عنوان شاخص پیشرفت تحصیلی آن‌ها در نظر گرفته شده است. نتایج نشان داد که بین رضایت اجتماعی با ناامیدی، احساس تنهایی و افسردگی رابطه معنادار منفی و بین احساس تنهایی با ناامیدی و افسردگی و همچنین بین ناامیدی و افسردگی رابطه معنادار مثبت وجود دارد. همچنین احساس تنهایی و رضایت اجتماعی به طور معناداری پیشرفت تحصیلی دانشجویان را پیش‌بینی کرد. پیشرفت تحصیلی دانشجویان متأثر از رضایت اجتماعی، و احساس تنهایی آنان است لذا بررسی بیشتر مسائل روانی و فعال بودن مراکز مشاوره روانی برای آنان ضروری است.

کلیدواژه‌ها: رضایت اجتماعی؛ ناامیدی؛ احساس تنهایی؛ افسردگی؛ پیشرفت تحصیلی

مقدمه

دانشجویان هر دانشگاه سرمایه‌های گرانقدر هر کشور به شمار می‌روند و تربیت آنها از نظر علمی، پژوهشی و فرهنگی بسیار حائز اهمیت است و برنامه‌ریزی صحیح در آموزش و پرورش آنان از وظایف اصلی دانشگاه‌ها به حساب می‌آید (هزاوه‌ای، ۱۳۸۴). نزدیک به یک قرن است که روانشناسان به صورت گسترده برای شناسایی عوامل پیش‌بینی‌کننده پیشرفت تحصیلی تلاش می‌کنند. گستره‌ای از متغیرهای شناختی نظیر هوش، توانایی‌های روانی و متغیرهای غیرشناختی نظیر ویژگی‌های شخصیتی و وضعیت اقتصادی - اجتماعی در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی نقش دارند (منیری، ۱۳۸۵). انتقال از دبیرستان به دانشگاه برای بسیاری از دانشجویان موقعیتی تنش‌زا است. نمونه‌هایی از این عوامل تنش‌زا شامل تغییر در ساختار روابط با والدین و خانواده به خصوص جدایی از آنها، برقراری روابط جدید، یادگیری عاداتی درسی برای محیط تحصیلی جدید و پذیرش و تمرین استقلال به عنوان یک بزرگسال می‌باشند. آمادگیها و توانمندیهای فرد برای مقابله با این عوامل تنش‌زا همواره مورد توجه متخصصان بهداشت و سلامت روانی دانشجویان بوده است. یکی از پیامدهای عمده‌ی تنش‌زای زندگی دانشجویی، افسردگی است. افراد افسرده، گذشته‌ی خود و توانایی انجام عمل در آینده را به شکل منفی ارزیابی می‌کنند و همیشه خودانتقادی و انتظار شکست در پیامد امور را برای خود در نظر می‌گیرند. شکست‌ها را بزرگنمایی می‌کنند و در جهت نالرزنده‌سازی موفقیت‌های خود و عملکردشان عمل می‌کنند. از آن جایی که پیشرفت تحصیلی یکی از اصلی‌ترین ابعاد زندگی یک دانشجو است ممکن است تحت تاثیر عواملی نظیر افسردگی و ناامیدی قرار گیرد (زکی، ۱۳۸۳). از دیگر عوامل مرتبط با پیشرفت تحصیلی رضایت‌مندی فرد از زندگی است که نگرش و ارزیابی عمومی فرد نسبت به کل زندگی و یا برخی از جنبه‌های مانند زندگی خانوادگی و تجربه‌ی آموزشی را در بر می‌گیرد (دیابر، ۲۰۰۰). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که رضایت از زندگی با عوامل متعددی چون ویژگی‌های شخصیتی، هوش هیجانی، خودپنداره، روابط خانوادگی، حمایت اجتماعی و ... مرتبط است. رشد شناختی و تحصیلی کارآمد نیز می‌تواند به عنوان ابزاری برای رسیدن به رضایت از زندگی در نظر گرفته شود (کاپلان، ۲۰۰۳). به نظر می‌رسد ارتباط بین رضایت از زندگی و عملکرد تحصیلی یک رابطه دو سویه باشد به طوری که موفقیت تحصیلی از عوامل تاثیرگذار بر رضایت از زندگی دانشجویان است (ترقی خواه، ۱۳۸۷). در پژوهش حاضر رضایت از کیفیت زندگی که منعکس‌کننده شرایط زندگی و رفاه افراد است با عنوان کلی رضایت اجتماعی مد نظر قرار گرفت و از آنجایی که در شرایط کنونی در جامعه پیشرفت و موفقیت تحصیلی هم برای خانواده‌ها و دانش‌آموختگان و هم برای جامعه از اهمیت بالایی برخوردار است، و با توجه به اینکه افت تحصیلی دانشجویان اهمیت زیادی در آموزش پزشکی داشته و عدم کنترل آن موجب پایین آمدن سطح علمی و کارایی دانشجویان کشور در سالهای آینده خواهد شد لذا بر آن شدیم به سؤال زیر پاسخ دهیم:

آیا رضایت اجتماعی، ناامیدی، احساس تنهایی و افسردگی سبب پیشرفت تحصیلی در دانشجویان می‌شود؟

* e-mail: robabfaraji@gmail.com

روش

شرکت‌کنندگان

با توجه به ماهیت موضوع پژوهش، روش تحقیق از نوع توصیفی-همبستگی بود که به صورت گذشته‌نگر صورت گرفت. در این پژوهش ناامیدی به عنوان متغیر پیش بین و احساس تنهایی و رضایت اجتماعی به عنوان متغیرهای ملاک در نظر گرفته شد. جامعه این پژوهش متشکل از کلیه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اردبیل (۱۷۱۶ N=) بود که در سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۰ در این دانشگاه مشغول به تحصیل بودند. نمونه این پژوهش شامل ۳۲۰ دانشجو بود که به صورت تصادفی طبقه‌ای از بین دانشجویان کلیه دانشکده‌های دانشگاه علوم پزشکی اردبیل به نسبت دانشجویان هر دانشکده انتخاب شدند.

ابزار

مقیاس ناامیدی بک (BHS): شامل ۲۰ جمله با گزینه‌های درست و نادرست است و شدت ناامیدی را در افراد می‌سنجد. ضریب همبستگی میان دو گروه ۰/۶۹، ضریب همبستگی برای بررسی اعتبار بین پرسشنامه ناامیدی و نسبت ناامیدی ۰/۷۴ و ثبات درونی آن ۰/۹۳ تا ۰/۸۲ بود.

پرسشنامه افسردگی بک-ویرایش دوم (BDI-II): این پرسشنامه از ۲۱ گویه تشکیل شده که آزمودنی برای هر گویه یکی از چهارگزینه‌ای را که شدت علامت افسردگی خودش را نشان می‌دهد، بر می‌گزیند. هر گویه نمره‌ای بین صفر تا سه می‌گیرد و بدین ترتیب نمره کل پرسشنامه دامنه‌ای از صفر تا ۶۳ دارد. پژوهش‌های انجام شده درباره پرسشنامه افسردگی بک - ویرایش دوم، به طور ثابت ضرایب همسانی درونی بالا در دامنه ۰/۸۹ تا ۰/۹۴ را در جمعیت‌های مختلف نشان داده است. ضریب اعتبار بازآزمایی در فاصله یک هفته‌ای ۰/۹۳ به دست آمد نتیجه ارزیابی روایی محتوایی، همزمان، و تمیزی، و تحلیل عاملی به طور کلی مطلوب بوده است.

پرسشنامه رضایت اجتماعی: این پرسشنامه شامل ۴۳ سوال است که توسط محقق ساخته شد و براساس مقیاس ۵ نقطه‌ای لیکرت از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم نمره گذاری می‌شود. رضایت اجتماعی در این پژوهش در ۴ زمینه مطرح است:

الف) میزان رضایت از روابط با اعضای خانواده، آشنایان، دوستان و ... (ب) میزان رضایت از وضعیت آموزشی و تحصیلی، (ج) میزان رضایت از حمایت اجتماعی، درآمد، اشتغال، ازدواج، مسکن، و ... (د) رضایت از زندگی و انتظارات آینده دانشجویان.

پرسشنامه احساس تنهایی UCLA: این آزمون در سال ۱۹۹۸ توسط روسل و پیولا از دانشگاه کالیفرنیا ساخته شده و دارای ۲۰ سوال است که با استفاده از مقیاس چهار نقطه‌ای (اصلاً=۱، اغلب=۴) نمره گذاری می‌شود. ۱۰ سوال به جهت مثبت و ۱۰ سوال به جهت معکوس نمره گذاری می‌شود. میانگین نمره هر آزمودنی در ۲۰ سوال بیانگر میزان تنهایی اوست (احساس تنهایی کم=۱، احساس تنهایی زیاد=۴). همسانی درونی پرسشنامه در مطالعات مقدماتی برابر با ۰/۹۳ به دست آمد. این پرسشنامه برای گروه‌های سنی مختلف و مقاطع گوناگون شغلی اجرا شده است.

شیوه‌ی اجرا

پیش از تکمیل پرسشنامه‌ها به آزمودنی‌ها در زمینه محرمانه بودن اطلاعات به دست آمده و چگونگی بهره‌گیری از داده‌ها به شکل کلی توضیح داده شد. پس از جلب موافقت آنها برای همکاری، پرسشنامه‌ها در اختیار آنها گذاشته شد و به صورت گروهی توسط دانشجویان تکمیل شد. در نهایت داده‌های پژوهش توسط بسته نرم افزار آماری در علوم اجتماعی SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج

افراد مورد مطالعه در این پژوهش ۳۴۰ دانشجو بودند. میانگین سن کل نمونه ۲۱/۱۲ و انحراف معیار آن ۳/۹۳ بود. ۳۴/۷ درصد شرکت‌کنندگان مرد و ۶۵/۳ درصد زن بودند. میزان همبستگی بین متغیرهای پژوهش و مشخصه‌های آماری متغیرها در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱

متغیرها	M	SD	۱	۲	۳	۴	۵
احساس تنهایی	۴۳/۲۴	۷/۴۶	۱				
افسردگی	۵/۴۱	۳/۹۵	۰/۴۳**	۱			
ناامیدی	۱۵/۰۴	۱۱/۷۷	۰/۲۸**	۰/۴۳**	۱		
رضایت اجتماعی	۱۳۶/۲۲	۳۱/۶۸	۰/۲۱**	۰/۳۷**	۰/۲۰**	۱	
پیشرفت تحصیلی	۱۱/۵۹	۷/۴۶	۰/۱۳**	۰/۴۳**	۰/۲۸**	۰/۰۹	۱

* $p < 0.05$ و ** $p < 0.01$

همانطور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود بین رضایت اجتماعی با احساس تنهایی، ناامیدی، افسردگی و پیشرفت تحصیلی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. افکار خودکشی با احساس تنهایی، افسردگی و ناامیدی رابطه معنادار دارد.

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون چند متغیری روش گام به گام نشان داد که رضایت اجتماعی، ناامیدی، احساس تنهایی و افسردگی قادر به پیش‌بینی ۴ درصد از تغییرات پیشرفت تحصیلی هستند.

$$R^2 = 0.04, F(1, 331) = 2/406, P < 0.001, 95\% CI [19/432, 4/748]$$

بحث

هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی تاثیر رضایت اجتماعی، ناامیدی، احساس تنهایی و افسردگی در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اردبیل بود. نتایج نشان داد که بین رضایت اجتماعی و ناامیدی رابطه معنادار منفی وجود دارد. این یافته با یافته‌های چوکوتا (۲۰۰۷) و شمس (۱۳۸۶) همسو می‌باشد. همچنین نتایج نشان داد بین رضایت اجتماعی و احساس تنهایی رابطه معنادار منفی وجود دارد. این یافته با یافته‌های دمیر و همکاران (۲۰۰۱)، سلیمی (۲۰۰۱)، رحیم زاده و همکاران (۱۳۸۸) همسو می‌باشد. تود و همکاران (۲۰۰۰) عنوان کردند دانشجویانی که از حمایت اجتماعی کمتری برخوردارند، احساس تنهایی بیشتری را نشان می‌دهند. همچنین بین رضایت اجتماعی و افسردگی ارتباط معنادار منفی وجود دارد این یافته با یافته چوکوتا (۲۰۰۷) همسو می‌باشد. کوبورن و تریگر (۲۰۰۳) تجربه دانشگاه را یک دوره زمان خاص و منحصر به فرد توصیف می‌کند که هرگز در فرد به طرز کاملاً یکسانی تکرار نمی‌شود. بنابراین در سال اول دانشجویی، فرد ممکن است با از دست دادن پیوند اجتماعی با دیگران در درون شبکه‌های اجتماعی محلی و فرامحلی، وابستگی عاطفی و امنیت درونی خود را از دست دهد. فقدان این رابطه صمیمی می‌تواند به احساس هیجانی و اجتماعی در آنها منجر شود. روکس و کانرز (۲۰۰۱) و لیندزی (۲۰۰۰) معتقدند اگر نیاز به تعلق افراد ارضا نشود و به نوعی فاصله اجتماعی آنها زیاد شود، احساسات منفی مانند احساس تنهایی در آنها ایجاد می‌شود. همانطور که ذکر شد مشکلات ویژه دانشجویان، مانند مهاجرت و دوری از خانواده، تنیدگی ناشی از امتحانات، مشکلات مالی، قرار گرفتن در محیط جدید و عدم اطمینان به آینده شغلی و ... موجب مواجهه بیشتر آنها با عوامل تنش‌زا می‌گردد. افزایش تنیدگی نیز ممکن است روی سلامت روان اثر نامطلوبی داشته باشد و احساس تنهایی و ناامیدی و افسردگی را در آنها تشدید کند (دونکان و چین، ۲۰۰۲).

همچنین نتایج نشان داد که بین ناامیدی و احساس تنهایی رابطه معنادار مثبت وجود دارد. این یافته با یافته‌های راندی (۱۹۹۱)، راکچین و همکاران (۱۹۹۱)، پاچ و همکاران (۲۰۰۴)، راندی و همکاران (۲۰۰۶) همسو می‌باشد. طبق نظریه اسنایدر (۲۰۰۲) ناامیدی حالت تکان دهنده‌ای است که با احساس عدم امکان و ناتوانی و بی‌علاقگی به زندگی آشکار می‌شود. فرد در اثر ناامیدی به شدت غیر فعال شده و نمی‌تواند موقعیتهای زندگی را بسنجد و در نتیجه قدرت تطبیق یا تغییر زندگی را ندارد و با گذشت زمان فرد از جریان زندگی طبیعی بیشتر فاصله می‌گیرد (بک و راش، ۱۹۷۹؛ عباس‌آبادی، ۱۳۸۳). چنین فرض شده است که نوجوانان ناامید به احتمال زیاد نمرات بالاتر در احساس تنهایی نسبت به نوجوانان کمتر ناامید بدست می‌آورند. بین احساس تنهایی و افسردگی رابطه معنادار مثبت وجود دارد که با نتایج پژوهشهای رابی، کوبین، رابی و لری (۲۰۰۳)، روکاج بویر و اورزک (۲۰۰۳) و بوین و همکاران (۱۹۹۷) همسو می‌باشد. افزون بر این، ممکن است بی‌اعتباری نزد همسالان منجر به احساس تنهایی شود. زیرا عدم پذیرش همسالان و نداشتن روابط همسالان ممکن است از حس ارزش اجتماعی بکاهد و به تنهایی منجر شود. آشر و کوبی (۱۹۹۰) بیان داشتند تنهایی نیز ممکن است به انواع مشکلات درونی شده مربوط به افسردگی و اضطراب منتهی شود. برای مثال، دیل و اندرسون (۱۹۹۹) پیشنهاد نمودند که تنهایی ممکن است نقش میانجیگری مهمی از عوامل علی مانند مشکلات همسالان (اطاعت بی‌اختیار) در ایجاد پیامدهای افسردگی باشد. بوین و همکاران (۱۹۹۷) دریافتند که تنهایی یک اثر میانجیگری در رابطه بین شرایط اجتماعی و پیامدهای افسردگی به عهده دارد.

در نهایت نتایج پژوهش نشان داد که بین پیشرفت تحصیلی با ناامیدی، احساس تنهایی و افسردگی رابطه معنادار منفی وجود دارد. که با نتایج دمیر و همکاران (۲۰۰۱) و زکی (۱۳۸۳) همسو می‌باشد. پژوهشهای انجام شده مبین آن هستند که قابلیت هیجانی - اجتماعی دانش‌آموزان به طرق مختلف به بهبود عملکرد تحصیلی می‌انجامد. دانشجویانی که قادر به مواجهه‌ای هوشمندانه با هیجانهای خویش هستند، خوشتن دارترند و برای یادگیری تلاش بیشتری از خود نشان می‌دهند، خود انگیزه‌اند و برای رسیدن به هدف و انجام وظیفه، هیجانها و تنیدگیهای خود را مهار می‌کنند.

منابع

- ایمان، محمد تقی؛ و منفرد، حسن (۱۳۸۵). بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی موثر بر رضایت مندی سیاسی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز. مجله علوم انسانی و اجتماعی شیراز، ۲۴، ۲- XX-XX.
- ترقی خواه، صدیقه؛ و نجفی، محمود (۱۳۸۷). بررسی رابطه آسیب‌پذیری در برابر مصرف مواد و در معرض خودکشی بودن با سلامت روانی و میزان بهره‌گیری از اعتقادات مذهبی. مجموعه مقالات چهارمین سمینار بهداشت روانی دانشجویان، شیراز.
- زکی، محمد علی (۱۳۸۳). بررسی جامعه‌شناختی نقش عوامل اجتماعی، رضایت اجتماعی و عزت نفس بر موفقیت تحصیلی. دانش و پژوهش در علوم تربیتی، ۳، ۵۳ - ۷۲.
- منیری، ر.، قالب تراش، ه.، و موسوی، غ. (۱۳۸۵). مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۶(۱) ۱۳۵-۱۴۰.
- هزاوهای، م.م.، فتاحی، ی و شمشیری، م. (۱۳۸۴). بررسی برخی علل مشروطی از دید دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی همدان در سال تحصیلی ۱۳۸۱-۱۳۸۰. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۳(۱) ۳۳-۴۲.
- Diener, E. (2000). Subjective well- being; the science of happiness and a proposal or a national index. *American psychologist*, 55, 43- 44.
- Kaplan, H. I., Sadock, B. J., Grebb, J. A. (2003). *Contributions of the psychosocial sciences to human behavior in: Synopsis of psychiatry*. Baltimore: Williams and Wilkins.
- Rabbi, M., Rabbi, A. N., Rabbi, C.L., Rabbi, N. S., Kevin, J. F., Rabbi, B. N., & Larry, V. C. (2003). Spirituality, depression, and loneliness among Jewish seniors residing in New York City. *The journal of pastoral care and counseling*, 57(3), 305-318.
- Rokach, A., Bauer, N., & Orzeck, T. (2003). The experience of loneliness of Canadian and Czech youth. *Journal of Adolescence*, 26, 267-282.
- Roux, A. L., & Connors, J. (2001). A cross-cultural study into loneliness amongst university students. *South African Journal of Psychology*, 31(2), 46-52.